

PETRU CARAMAN ȘI ION DIACONU

Iordan DATCU*

Unele dintre cele mai semnificative epistole din Petru Caraman, *Corespondență* (ediție îngrijită de Ion H. Ciubotaru și Remus Zăstroiu. Introducere și notă asupra ediției de Ion H. Ciubotaru, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, vol. I-II, 2016) sunt cele pe care și le-au trimis Petru Caraman și Ion Diaconu, cel dintâi fiind prezent cu patru scrisori, toate emise în 1967, cu siguranță altele fiind reținute de Securitate, iar cel de al doilea cu 24: una din 1941, una din 1942, una din 1944, una din 1946, una din 1947, una din 1957, una din 1967, una din 1969, una din 1970, una din 1973, una din 1974, una din 1975, una din 1977 și una din 1979.

Sunt schimburi epistolare între doi prieteni, amândoi născuți în Moldova, Caraman la Vârlezi – Galați în 1898, iar Ion Diaconu la Spinești – Vrancea, în 1903. Au fost apropiați ca vârstă și amândoi au

* Doctor în științe filologice, București – România.

avut o mare prețuire pentru tradițiile românilor. Și-au mărturisit unul altuia marea considerație pentru ceea ce făceau.

Pentru Caraman, Diaconu era „iubit și stimat prieten”. Într-o scrisoare, îi mărturisea „prețuirea cu totul deosebită pe care o am pentru Dvs., pentru specialistul Ion Diaconu. Căci d-ta ești cel mai de frunte etnograf al terenului, pe care-l are țara în epoca actuală. D-ta duci cu cinste mai departe tradiția valorosului nostru înaintaș Tudor Pamfile, ridicând-o la o treaptă superioară sub aspectul înregistrării materialelor, ceea ce nu-i puteam pretinde lui Pamfile, care nu avea altă pregătire decât marea lui pasiune și entuziasmul pentru ceea ce emana din lumea noastră rurală”. Ion Diaconu, la rândul său, își începe epistolele cu formule precum „Prea scumpe și stimate”, „Stimate și prea scumpe”, „Prea scumpe prietene și domn” sau chiar cu „Cher et grand Ami”.

Pentru Diaconu, Caraman era fruntaș în etnologia românească: „În tot ce s-a publicat până astăzi – vreme de peste 40 de ani – lucrările dumitale sunt fruntașe, incontestabil”. Modul cum scrie despre Caraman este entuziast. Chiar despre o scrisoare a acestuia, remarcabilă este adevărat, pe care a citit-o de trei ori, scria astfel: „Mărturisesc cu timiditate: este o capodoperă epistolară! În lunga mea carieră de antreprenor cultural (ba reviste, ba hârtoage publicate din Focșani la București etc.; ba muncă culturală locală, ba relații scriptoricești cu streinătatea), am încă un depozit epistolar enorm. (...) Însă în sutele de scrisori pe care le mai am (...), afirm că niciuna nu se ridică la puterea lirică și arta de stil literar a scrisului D-tale epistolar. De mi-ai îngădui, aș zice că D-ta ai geniul epistolelor Sfântului Pavel! Eu am uzanța lecturii din corespondența câtorva preferați literați ai mei (Rousseau, Voltaire, Flaubert, Paul-Louis Courier, Taine, Renan, Lamartine – nu uit pe Doamna de Sévigné). Găsesc aici – dincolo de ecurile lor literare – tocmai ce rămâne mai autentic din viața omului: *suferința* noastră, a tuturor celorlalți asemenea cu ei, omenește! Dar toți au un stil solemn (probabil și datorită firii limbii în care scriu, pe lângă disimularea prin civilizația de *salon* parizian etc.). Nu au acea măreție a suferinței *directe* – pe care, nu știu cum, o ai D-ta, într-un fel aparte dintre toți cei ce scriem astăzi *românește*. Dacă din relațiile mele culturale, din provincie, ar supraviețui, în posteritate, numai scrisoarea asta, se va putea spune – cu siguranță – că în vremurile de azi (Apocalipsul nr. 1 biblic!) trăiesc și în Moldova «oameni»! Nu mă îndoiesc de fel de punctul meu de vedere în privința asta”.

Dintre cele patru scrisori ale lui Caraman, toate substanțiale, se degajă prin bogăția considerațiilor cea din ianuarie 1967, în care este deplânsă starea precară a etnografiei epocii: „Mă gândesc nu o dată cu mâhnire: parc-a fost un blăstăm asupra bieteii României: să aibă un popor care posedă una din cele mai valoroase culturi tradiționale – cu o bogăție de folclor artistic, cu atâta variabilitate în tematica produselor – și totuși să fie cea din urmă dintre toate țările în ce privește disciplina științifică chemată să colecționeze, cu competență și rigoare, să pună cu grijă la păstrare, să clasifice și să studieze acest neprețuit tezaur. Da, d-le, suntem ultima, fără exagerare, deși nu se poate spune că ne-au lipsit oamenii competenți”.

La invitația lui Ion Diaconu, făcută în mai multe scrisori, de a ieși la lumină pe calea tiparului, Caraman răspunde că nu-l mai tentează tiparul, în ciuda faptului că este „mai sărac ca niciodată”. În urma unei filosofii trăite, a unei riguroase asceze, în urma unor „zguduitoare cataclisme” prin care a trecut a ajuns la această hotărâre. Dacă totuși ar dori să tipărească ceva, ar fi tipărit în primul rând culegerile pe care le făcuse în Bucovina, apoi în satul său natal, în județele Argeș, Buzău, Ialomița, Vâlcea, Dolj și Vrancea, dar le-a pierdut în timpul întoarcerii din refugiu, în primăvara anului 1945, întâmplare pe care o socotea *catastrofa* vieții sale. De reținut sunt și mărturisirile privind copiii săi, cele două fete care au avut noroc de soți buni. Ion Diaconu reiterând îndemnul de a da ceva la tipar, Caraman rămâne neînduplecat: „D-ta îmi formulezi propuneri precise pentru ieșirea mea afară din grotă, pentru apariția mea la lumină din adâncul apei în care m-am cufundat de mai bine de douăzeci de ani. Două decenii, scumpe prietene, adică o viață de om! În existența noastră, aceasta este enorm, mai ales când este vorba de anii maturității... Și-n acest lung răstimp psihicul meu s-a schimbat profund. Era fatal să se schimbe. Sub anumite aspecte abia mă recunosc. În scrisoarea anterioară am făcut unele aluzii la aceasta. Și astfel... la întrebările categorice pe care mi le pui d-ta și la care se cer răspunsuri de aceeași natură, nu mă trage inima să răspund... De aici amânarea continuă, de aici ezitarea. D-ta, în mod excepțional, ești omul care mi-a câștigat întreaga mea încredere, deci nu faptul acesta mă împiedică să răspund afirmativ la propunerile d-tale”.

Din setul de scrisori ale lui Ion Diaconu sunt de reținut multe informații privind biografia sa după instaurarea comunismului. În 1946 scria că a suferit „cumplite pierderi materiale”, că în urbea în care era profesor, Focșani, era socotit reacționar, că pentru ca să-și

tipărească o carte s-a împrumutat „pentru două decenii din salariul actual și pensia ce va să bată la ușă”, că s-a „opus măsluitorilor democrației”, că, pentru că l-a elogiât pe Regele Mihai de ziua lui, a fost arestat chiar în acea zi, că s-a cerut, în 1946, de două ori, trimiterea sa în lagăr, că, cu toate acestea, merge înainte cu editarea revistei „Ethnos”, că se simte izolat cultural.

După o pauză de un deceniu în corespondența cu Caraman, aflăm, în 1956, că nu vrea să mai rămână un izolat, că s-a răzgândit, vrea să publice, ceea ce îl îndeamnă și pe Caraman să facă. Alte necazuri s-au abătut asupra familiei sale: căsătoria nereușită a fiicei sale, care s-a văzut constrânsă să divorțeze, că el a avut un traumatism la ochi, că între anii 1952 și 1954 a fost deținut politic la Capul Midia, că în timpul acesta șeful Securității s-a instalat în casa sa, că doamna Diaconu a îngropat o ladă cu manuscrise și scrisori, care, dezgropată apoi, s-a văzut că prețioasele documente s-au degradat. În scrisoarea din septembrie 1970 aflăm că a făcut sindrom depresiv în urma tipăririi celor două volume din *Ținutul Vrancei*, care l-au nemulțumit din toate punctele de vedere: greșeli tipografice, formatul cărții, coperta, calitatea hârtiei. Era multă exagerare în nemulțumirea sa, dar trecem peste acest aspect.

Ion Diaconu a trăit cu profunda nemulțumire că nu este apreciat cât merită, că două burse de studii în străinătate i-au fost furate, una de Mihai Pop, alta de Gheorghe Vrabie. S-a temut că este furat chiar de editurile care l-au ajutat foarte mult. În 1969 s-a hotărât să-și retragă studiul *Titu Maiorescu și poezia populară*, bănuind că „«băieții» mi-or fi copiat bibliografia documentară din românește, franțuzește, nemțește, englezește, spaniolește, italienește, latinește etc.” Editura pentru Literatură a tipărit în 1967 un volum colectiv, *Studii de folclor și literatură*, însă n-a mai avut aprobarea pentru un alt volum. Așa se explică neapariția studiului amintit al lui Ion Diaconu. Chestiunea legată de furtul bibliografiei sale era o bănuială total lipsită de justificare.

A considerat că dușmanul său neîmpăcat este Mihai Pop, pe care-l „gratulează” cu astfel de epitete: „universalul folcloristic”, „canalia culturală eminentă”, „așa-zisul folcloristic Mihai Pop”, „dejecțiile cacofagului Mihai Pop”, „manifestările stupide ale folcloristicii lui Mihai Pop”. Acuzele merg până acolo încât cel acuzat ar fi uneltit în tipografie ca să i se introducă greșeli în primele două volume din *Ținutul Vrancei*: „Bănuiesc, fără dubiu, că mutilarea textului s-a petrecut printr-un lucrător tipograf, corupt de folcloristica lui Mihai Pop”. Afirmția este de o gratuitate perfectă.

Aflăm, din scrisoarea sa din 30 mai 1973, că s-a hotărât să lupte deschis cu Mihai Pop, în presă: „Este vremea să zvârlim în neant pe Mihai Pop! *Voi deschide eu lupta*, fiind cel mai *lucrat și prelucrat* în drăceștile lui scule folcloristice (v. recentul lui tâlc drăcesc, în ziarul focșănean «Milcovul», sâmbătă 31 oct. 1970; zic recent, fiindcă eu nu-l pot înlătura din memorie, zilnic, fiind model de perfidie publicistică”). „Perfidie publicistică” numea Diaconu faptul că Mihai Pop îl laudase în acel ziar. Este inutil să spunem că a rămas doar la gândul de a ieși la bătaie cu Mihai Pop. Să adăugăm că nici nu-i prea cunoștea biografia acestuia când afirma – în scrisoarea din 1 ianuarie 1967: „După peste douăzeci de ani de zăcut la Praga etc., să vină în țară amnezic cultural perfect, după ce plecase analfabet universitar perfect!” Știut este că Mihai Pop a făcut studii de specializare în slavistică, între anii 1929 și 1934, la Praga, Bonn, Varșovia. Cei douăzeci de ani la Praga erau deci o invenție.

Mai sunt în scrisorile sale și alte informații după ureche, una dintre ele fiind aceea că Mihai Șora a lucrat la editura pariziană Gallimard timp de zece ani. De fapt, cel amintit a avut relație cu editura amintită doar în anul 1947, când i-a apărut acolo studiul *Du Dialogue intérieur. Fragment d'une Anthropologie métaphysique*. Tot așa o informație după ureche este și aceea că Ion Mușlea a publicat studiul *George Pitiș, folclorist și etnograf* (1968). Era vorba de fapt de o ediție din opera celui amintit.

Din scrisorile lui Diaconu se desprinde cu fermitate ideea că Mihai Pop a fost acela care s-a opus afirmării sale. Dacă lucrurile ar fi stat așa, etnograful *vrâncean* (termen preferat de el) n-ar fi putut să tipărească *Ținutul Vrancei* (vol. I-II, Editura pentru Literatură, 1969), *Cântăreți și povestitori populari. Câteva criterii asupra monografiei folclorice* (Editura Minerva, 1980) și *Ținutul Vrancei* (vol. III-IV, Editura Minerva, 1989). În 1974 am publicat în „Revista de Etnografie și Folclor” (nr. 1) articolul *Ion Diaconu la 70 de ani*. Mihai Pop, director al Institutului și redactor-șef al revistei, n-a scos articolul din revistă.

N-a fost un om izolat, cum iar se desprinde din scrisorile sale, numărul celor care îl prețuiau, în afară de Petru Caraman, fiind considerabil: Al. Rosetti, I.C. Chițimia, Perpessicius, Ovidiu Papadima, D. Murărașu, Valeriu Rusu, Mihai Șora, Ion Bănuță, Ioan Șerb (eminent editor, redactor al tuturor cărților lui Diaconu) și Iordan Datcu, ultimii patru ajutându-l să-și tipărească titlurile amintite mai sus.

Relația sa cea mai însemnată a fost aceea cu Petru Caraman, căruia nu i-a scris – dacă apreciem că misivele care s-au păstrat au fost toate cele pe care le-a expediat – timp de un deceniu.

Deși buni prieteni, Petru Caraman nu a răspuns celor patru solicitări ale lui Diaconu: de a colabora la „Ethnos”. Revistă de grai, studiu și creație românească, Focșani, I (1941), II (1942), pe care Diaconu o redacta, nu a scris un articol despre Ovid Densusianu folclorist pentru un proiectat volum comemorativ, motivând că nu i-a fost elev și că l-a cunoscut de la distanță, și nu a acceptat să-i fie publicate culegerile de folclor din Vrancea în volumul al patrulea din *Ținutul Vrancei*. O explicație o găsim în faptul că Petru Caraman era o personalitate puternică.

I se cuvin etnologului Ion H. Ciubotaru, cel care a editat mai multe volume din opera lui Petru Caraman și a scris o monografie despre el, sincere mulțumiri pentru tipărirea acestor prețioase documente.